

DOKUMENTI IZ MONOŠTRSKEGA MUZEJA NA MADŽARSKEM

Gašparjeva zbirka doma in v muzeju

Strokovni članek | 1.04

Izveček: Dokumentacijsko gradivo zbirk Slovencev, ki živijo v sosednjih državah, je ohranjevalec ne samo nacionalne, lokalne, temveč tudi narodnostne kulturne dediščine. Predmeti zbirke Muzeja Avgusta Pavla v Monoštru so na ogled na dveh stalnih razstavah in v oglednem depozitu muzeja. Nekateri pa so vključeni v gradivo učnih pripomočkov dvojezičnega muzejskopedagoškega programa »Doživetje prostora – A megélt táj – Sense of Place«. Zbirko je s podatki dokumentiral zbiratelj, s fotografijami pa etnologi Muzeja Savaria v Szombathelyu.

Gljučne besede: dokumentiranje, zasebne zbirke, muzeji, Slovenci na Madžarskem, Doživetje prostora

Abstract: Documentation funds pertaining to Slovenes living in Slovenia's neighboring countries have preserved not only their national and local cultural heritage but also their ethnic heritage. Artifacts from the Avgust Pavel Museum collection in Monošter are on display at two permanent exhibits as well as in the section of the Museum's storage area that is open to the general public. Some of them have been included in the bilingual teaching aids of the Museum's educational program titled *Doživetje prostora – A megélt táj – Sense of Place*. The collection has been furnished with the pertinent data by its founder Karel Gašpar while the photographs have been provided by the ethnological staff of the Savaria Museum in Szombathely.

Key Words: documentation, private collections, museums, Slovenes in Hungary, Sense of Place

Uvod

Pred tridesetimi leti, 29. aprila 1983, je bil v Monoštru odprt Krajevno zgodovinski in narodnostni muzej, ob 100. obletnici rojstva Avgusta Pavla – leta 1986 – pa poimenovan po rojaku in raziskovalcu pokrajine. Osnovni fond muzeja predstavlja predvsem zbirka osnovnošolskega ravnatelja slovenske narodnosti Karla Gašparja (1914–1982). Številčno največji zbirki so se pridružile še štiri: zbirka sodarja Sándorja Fénusza iz Monoštra, zbirka kovaških orodij družine Máthé iz Csipkerek, zbirka Kluba upokojencev v Monoštru in predmeti iz slovenske zbirke v Števanovcih. V letih 1983–1992 se je zbirka obogatila s 144-imi predmeti z Gornjega Senika, Dolnjega Senika, Verice-Ritkarovcev, iz Števanovcev in Sakalovcev. Zaradi prostorske stiske smo morali ustaviti zbiranje. Ob stalnih razstavah smo v muzeju in na drugih lokacijah v minulih tridesetih letih postavili dvajset občasnih razstav. Do danes je v prvem nadstropju na ogled stalna razstava z naslovom *Lončarstvo jugozahodnega Prekodonavja*, ki jo je leta 1983 postavil etnolog dr. Zoltán Nagy. Lončarstvo v jugozahodnem Prekodonavju je nekakšen otok v madžarski lončarski obrti. Skupina Madžarov, ki je živela neprekinjeno na tem območju, je skozi stoletja imela tesne stike z okoliškimi Slovenci in Nemci. To sožitje je pripomoglo k temu, da lahko danes v izvornem okolju preučujemo lončarsko obrt in ljudsko kulturo s srednjeveškimi elementi, ki se je na Madžarskem ohranila le tukaj. Razstava *Slovenci v okolici Monoštra* je med letoma 1983 in 2010 predstavljala obiskovalcem naselitev in značilnosti ljudske kulture Slovencev. Predmeti Gašparjeve zbirke so bili razvrščeni po temah: živinoreja, poljedelstvo, stavbarstvo, prehrana, noša, šege in predelovanje lanu. Leta 2012 je bila v okviru evropskega projekta »Doživetje prostora« odprta nova stalna razstava v pritličju muzeja z naslovom *Življenje Slovencev v Porabju*. Na razstavi so predstavljeni predmeti, ki se vežejo na tematiko učnih pripomočkov: ljudsko prehrano in stavbarstvo, ljudsko nošo, otroške igre in ljudsko glasbo.

Leta 2009 smo – s podporo madžarskega Ministrstva za šolstvo in kulturo – v kletnih prostorih uredili »ogledni depo«, v katerem so predmeti razvrščeni po tematskih skupinah. Največji je delež keramične posode iz Gašparjeve zbirke. Številčna je zbirka sodarskih orodij monoštrske dinastije Fénusz, med katerimi jih je veliko datiranih in okrašenih.

Nastanek Gašparjeve zbirke

Karel Gašpar in njegova soproga Margita sta predmete za svojo zasebno zbirko zbrala v letih 1975–1976 v porabskih slovenskih vaseh in jih hranila v svojem stanovanju ter na podstrešju. Na pobudo in s pomočjo strokovnih sodelavcev Direkcije muzejev Železne županije (etnologov Muzeja Savaria, muzeja v Körmen-du in Vasváru) je Karel Gašpar predmete iz svoje zbirke začel dokumentirati. Dela, na žalost, zaradi smrti ni mogel končati. Fragment dokumentacije je kljub temu ohranil dragocene podatke o predmetih in njihovih prvotnih lastnikih v porabskih slovenskih vaseh. O samem zbiranju in ravnanju z zbranim gradivom ter njegovo predstavitvijo je ohranjen rokopis intervjuja z vdovo Karla Gašparja (Hirnök 1985). Prvo lončeno posodo sta dobila na Gornjem Seniku:

Imela sem kolegico v gornjeseniški gostilni. Ko sva jo nekoč obiskala, je moj mož zagledal lep, velik 'pistjar' (lonec op. a.). Takoj je vprašal, če ga še uporabljajo. Prijateljica je povedala, da v tem 'piskru' držijo mast in ocvirke. Moj mož jo je nagovoril, da bi mu ga dala. Ta 'pistjar' sva nesla domov, mojemu možu je bil preveč všeč. Od tega časa ni imel miru. Stalno je govoril, da moramo iti zbirati predmete, dokler se še najdejo. Tako smo začeli z zbiranjem. To je bilo leta 1975 (Hirnök 1985: 8).

Nato sta začela s sistematičnim zbiranjem:

Pri prvi hiši nisva imela sreče, rekli so nam, da nimajo nič. Zgodilo se je, da nas niso hoteli pustiti na podstrešje.

* Marija Kozar-Mukič, univ. dipl. etnol. in prof. sloven. Madžarska, 9700 Szombathely, Váci 39., mukic@t-online.hu.

Lončena posoda za mast, shranjena v stanovanju Karla Gašparja.
Foto: Zoltán Nagy, Monošter, 1982 (arhiv Muzeja Avgusta Pavla).

Lončena posoda za mast (inv. št. 83.2.301) na razstavi *Življenje Slovencev v Porabju*.
Foto: Marija Kozar-Mukič, Monošter, 2012.

Izgovarjali so se s tem, da je nered na podstrešju. Jaz sem začela klepetati z ženskami, med tem časom je moj mož šel na podstrešje in izbral vse predmete, ki so še bili v dobrem stanju. Potem so jih seveda dali. Velikokrat sva morala plačati za predmete, saj niso vsi dali zastonj. Zgodilo se je v Andovcih, da so nam dali predmet s pogojem, če namesto starega kupimo novega, ker ga še oni rabijo. Midva sva seveda kupila nov predmet in sva ga zamenjala s starim. Na ta način sva zbrala kar nekaj zelo vrednih in redkih predmetov (prav tam).

Tudi okoliščine so ju spodbujale:

V tistem času se je začela gradnja novih hiš v Porabju. Večina tistih, ki so se vselili v nova stanovanja, so pustili starine v starih, že na pol porušenih hišah. Midva sva tiste predmete »rešila« za mlado generacijo, za prihodnost. Tako sva hodila od vasi do vasi, od hiše do hiše. Zbirala sva: lonce, vrče, lesene predmete, torej vse, kar je bilo staro (prav tam).

Zbirala sta v slovenskih vaseh v okolici Monoštra:

Predmete sva zbirala predvsem na Gornjem Seniku, v Slovenski vesi, v Andovcih, nekatere tudi v Števanovcih. Tam zato nisva aktivno zbirala, ker je Karel Krajcar že začel z zbiranjem starin (prav tam).

Zbiranju je sledilo prevažanje, čiščenje in razporeditev po tematiiki:

Predmete sva prevažala domov največkrat z avtobusom. Ko so bili predmeti že v stanovanju, jih je moj mož znosil v kopalnico. Temeljito in skrbno jih je očistil, saj so bili preveč umazani in prašni. Ko so se predmeti posušili, sva jih razvrstila. En del keramičnih izdelkov sva dala na police, lesene izdelke pa ostalo keramiko sva odnesla na podstrešje in jih tam jih razvrstila po tematičnem redu. Zbrano gradivo sva vsak mesec pobrisala - če je bilo potrebno -, ga še enkrat oprala (prav tam).

Dokumentiranje je Karel Gašpar začel že sam:

Ko je bilo slabo vreme in moj mož ni mogel iti na teren, je vzel listke in jih je nalepil na predmete. Na listkih je

označil naslednje podatke: datum zbiranja, kraj in ime oddajatelja in ime izdelovalca (prav tam).

Zbirko sta v svojem stanovanju in na podstrešju ter na priložnostnih razstavah predstavila tudi javnosti:

Veliko ljudi je prihajalo k nam z namenom, da bi si ogledali »našo zbirko starin«. Eni so celo hoteli kupiti določene predmete, toda moj mož ne bi prodal nobenega za noben denar. Tudi tisti ljudje so prišli iz vasi, ki so nama podarili starine. Moj mož jih je ponosno vodil v stanovanje in na podstrešje, kjer so ljudje z zadovoljstvom ogledovali predmete, saj so se prepričali, da so starine v dobrih rokah. Nekateri predmeti so bili razstavljeni v Szombathelyu in Budimpešti, seveda sva jih dala, saj sva bila srečna, da lahko tudi drugi spoznajo ljudsko blago iz Porabja (prav tam).

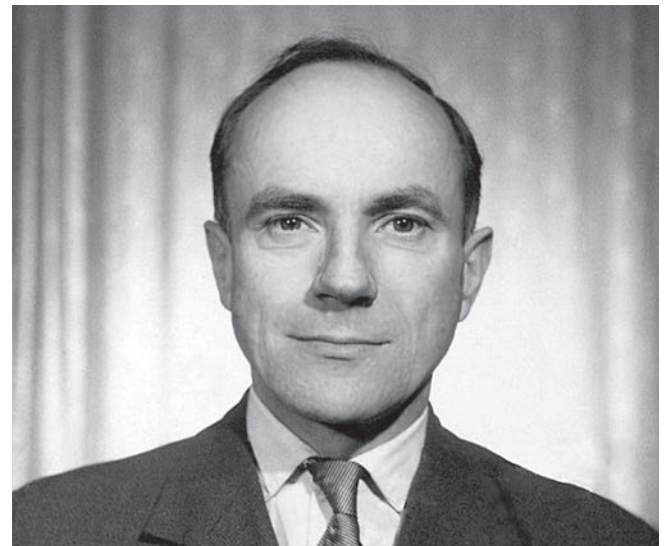
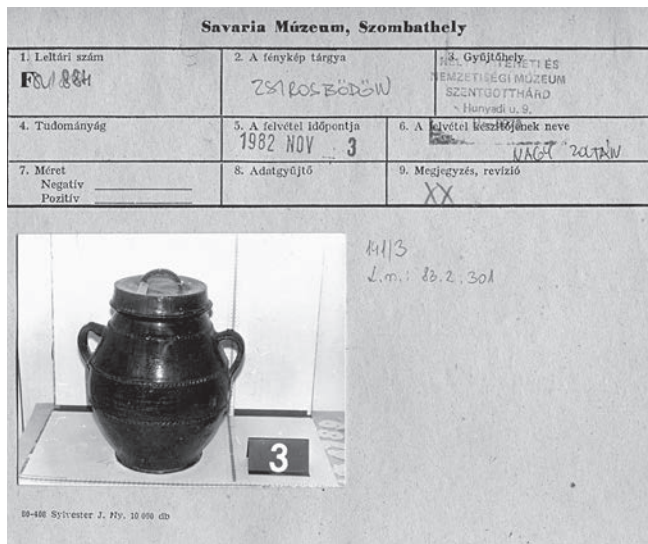
Mnenje zbirateljice leta 1985 o predstavitvi zbirke v Muzeju Avgusta Pavla:

Kar se tiče današnjega stanja zbirke v muzeju, menim, da bi rabili muzeologa, ki bi posvetil cel dan, bolje rečeno osem ur dnevno za nego in restavriranje predmetov, saj vem iz svojih izkušenj, koliko časa zahteva to delo. Upam, da bodo tudi ostali predmeti nekoč razstavljeni (ki so še trenutno v skladišču), saj bi s tem spodbujali ljudi, da naj izročijo tiste predmete, ki jih še imajo doma. Ta današnja zbiralna akcija bo uspešna le takrat, če prepričamo ljudi, da bodo predmeti sistematično urejeni in skrbno shranjeni. Saj se moramo zavedati, da vrednost teh starin je neocenljiva za bodoče generacije in seveda za nas Slovence (prav tam).

Želja zbirateljice se je izpolnila, a šele po njeni smrti leta 2009. Od takrat so na ogled vsi predmeti iz Gašparjeve zbirke tudi v oglednem depozu v kletnih prostorih Muzeja Avgusta Pavla.

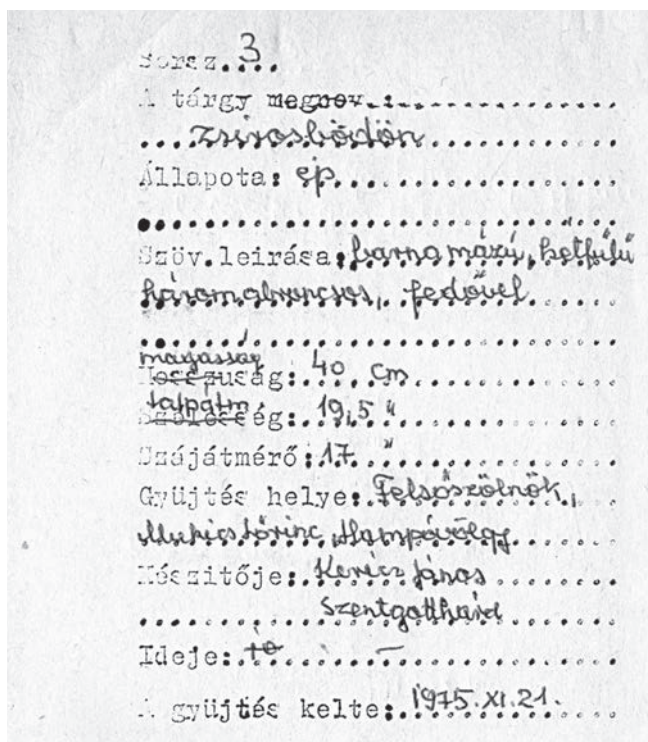
Gašparjeva dokumentacija

Zbiralec Karel Gašpar je zbrano gradivo dokumentiral z naslednjimi podatki: zaporedna številka, poimenovanje predmeta, stanje predmeta, kratek opis, mere, ime kraja in darovalca, ime

Zbiratelj Karel Gašpar (1914–1982).

Foto: Slika iz osebne izkaznice (arhiv Muzeja Avgusta Pavla).

Dokumentációs listek Karla Gašparja za lončeno posodo za mast.
Foto: Arhiv Muzeja Avgusta Pavla (inv. št. FSZ 884).

in kraj izdelovalca, datum nabave. Od 461 predmetov mu jih je uspelo dokumentirati 95. Tako so se ohranila imena lončarjev Jánoša Szekéra in Jánoša Kerécza iz Monoštra, Ferenc Törka z Gornjega Senika in Istvána Kürnyeka iz Števanovcev. Datum nabave je napisan točno: dan, mesec in leto. Glede na to, da je v Porabju veliko ljudi z istim priimkom, jih je razločeval z domačimi hišnimi imeni. Na primer: Embersics Ferencné (Cigüt), Gornji Senik; Pavlics Istvánné (Kovačini), Slovenska ves. Iz datuma je razvidno, da sta zakonca res hodila od hiše do hiše. Pri nekaterih hišah sta dobila tudi po več predmetov. Mihael Gyeček na Gornjem Seniku je podaril šest predmetov: potičnico (inv. št. 83.2.164), lončeno posodo za mast (inv. št. 83.2.121), tri mlečne

posode (inv. št. 83.2.269, 83.2.199, 83.2.108) in lončeno skledo (inv. št. 83.2.251). Od družine gostilničarjev Čabajev, kjer sta začela zbiranje, sta dobila štiri posode: skledo za pomivanje (inv. št. 83.2.105), lončeno posodo za mast (inv. št. 83.2.304) in mlečni posodi (inv. št. 83.2.219 in 83.2.206). Družina Embersič je podarila lončeno posodo za mast, lončeno kanto za zalivanje (inv. št. 83.2.160) in vrča za vodo (inv. št. 83.2.287 in 83.2.188). Karel Kovač iz Andovec je obogatil Gašparjevo zbirko s štirimi lončenimi posodami: z loncema (inv. št. 83.2.114 in 83.2.418), z lončeno skledo (inv. št. 83.2.162) in lončenim umivalnikom (inv. št. 83.2.424).

Predmeti Gašparjeve zbirke v muzeju in v učnih pripomočih

Strokovni sodelavci Muzeja Savaria v Szombathelyu in Muzeju Avgusta Pavla v Monoštru so predmete konservirali, inventarizirali, fotografirali ter uporabljali pri postavitvi stalnih razstav: pri *Lončarstvu jugozahodnega Prekodonavja* 59 lončenih posod, 76 različnih predmetov na razstavi *Slovenci v okolici Monoštra* (1983–2010), od 2012 pa na novi razstavi *Življenje Slovencev v Porabju* 87 različnih predmetov. Vsi ostali predmeti Gašparjeve zbirke pa so dostopni v oglednem depoju (od 2009).

Muzej Avgusta Pavla in slovenska hiša v Železnožupanijskem skansnu v Szombathelyu sta skupaj s Pokrajinskim muzejem Murska Sobota in Galerijo-Muzejem Lendava med letoma 2009 in 2012 uspešno opravila naloge pri evropskem muzejskopedagoškem projektu »Doživetje prostora – A megélt táj – Sense of Place«. Projektne partnerji so pripravili za muzejskopedagoške delavnice – na podlagi predmetov v treh muzejih – delovni zvezek, igralne karte Spomin na drugačen način, interaktivno zgoščenko in priročnik. Učne pripomočke bodo uporabljali slovenski in madžarski otroci v monoštrskem, murskosoboškem in lendavskem muzeju ter v slovenski hiši Železnožupanijskega skansna. Program ponuja učenje dveh knjižnih jezikov (madžarskega in slovenskega) in dveh narečij (hetiškega madžarskega iz okolice Lendave in porabskega slovenskega), izhodišče je kulturna dediščina. Upajmo, da s takim uspehom, da bo tudi po predpisanih

petih letih še zanimanje za program. Projekt »Doživetje prostora« je tudi zgleden primer uspešnega sodelovanja slovenske narodnosti v Porabju in madžarske iz okolice Lendave.

V delovnem zvezku in na kartah sta dva predmeta iz Gašparjeve zbirke: žrmlje (inv.št. 83.2.27) in trinožni pekač (inv.št. 83.2.58). Na interaktivni zgoščenci jih je pa – s prejšnjima vred – deset: velikonočni možnar (inv.št. 83.2.74), srp (inv. št. 83.2.48), koš za čebele (inv. št. 83.2.37), cepec (inv.št. 83.2.24), motovilo (inv. št. 83.2.84), lonec (inv.št. 83.2.59), trinožnik (inv. št. 83.2.54) in lončena posoda za mast (inv. št. 83.2.301).

Zbiratelj je o lončeni posodi za mast na dokumentacijskem listku zapisal, da je

jrjava, loščena lončena posoda za mast z dvema ročajema, okrašena s tremi »obročji« ter ima pokrov. Višina posode je 40 centimetrov. Premer dna je 19,5 cm, odprtine pa 17 cm. Dne 21. novembra 1975 mu je posodo podaril Lovrenc Mukič na Gornjem Seniku, ki je stanoval v predelu vasi Sobota (madžarsko Hampó-völgy). Izdelovalec posode je bil monoštrski lončar Janez Kerec.

Madžarski Državni zbor je leta 2012 sprejel ukinitvev direktiv županijskih muzejev, tako morajo vzdrževanje muzejev od 1. januarja 2013 zagotoviti mestne občine. Mestna občina Monošter je muzej združila s knjižnico pod imenom Knjižnica in muzej Ferenc Móra. Upam, da se bo strokovno delo preteklih tridesetih let nadaljevalo v Muzeju Avgusta Pavla in da bo ta še naprej ostal muzej Slovencev na Madžarskem.

Literatura

HIRNÖK, Katarina: Bogata dediščina družine Gašpar: Monošter, 18. 6. 1985: Zbirka rokopisov Muzeja Avgusta Pavla: 2 strani, ASZ-3. *Narodne Novine* 32, 1985, 8.

KOZAR-MUKIČ, Marija: Slovenski muzej na Madžarskem. *Etnolog* 3, 1993, 291–292.

KOZAR, Marija: *15 let monoštrskega muzeja = A szentgotthárdi múzeum 15 éve*. Budimpešta: Magyar Néprajzi Társaság, 1999 (Etnologija Slovencev na Madžarskem; 2 = A magyarországi szlovének néprajza; 2), 177–180.

MUKICS KOZÁR, Mária: A Pável Ágoston Múzeum 30 éve. Savaria. *A Vas Megyei Múzeumok Értesítője* 36, 2013, 457–467.

Documents from the Avgust Pavel Museum (Muzej Avgusta Pavla) in Szentgotthard (Monošter), Hungary: Karel Gašpar's Collection in His Home and at the Avgust Pavel Museum

Avgust Pavel Museum (Muzej Avgusta Pavla) in Szentgotthard (Monošter), Hungary was established in 1983 as a museum of local history and a Slovene ethnic museum. Its founder Karel Gašpar, a teacher from the Porabje area, donated his private collection that served as the basis for the future Museum. Together with his wife, he intensively collected in the 1975-1976 period objects for his collection in the Slovene villages of the Porabje region, storing them in their apartment and the attic. At the initiative of various experts, he started to document them but was unable to finish the task due to his untimely death. Nevertheless, fragments of his documentation have preserved a wealth of data about the objects and their original owners who lived in the Slovene villages of the Porabje area.

